

ADOLF HEYDUK

CIGÁNSKÉ MELODIE¹

Průvodem k „Básním z roku 1859“

V básních z roku 1859, které nyní vyšly v třetím vydávání, obsaženy jsou též první „Cigánské melodie“, jež ondy velice příznivě byly přijaty, jak řekl jsem už v průvodu k „Novým Cigánským melodiím“, s nimiž vyjítí měly souborně. Než pan nakladatel přál si, aby „Nové Cigánské melodie“ vyšly o sobě, staré pak aby zůstaly oddílem knihy básní z roku 1859, jak bylo dříve, a tak se též stalo; učiněny v nich jen některé formální opravy a připojeny čtyři, ondy založené. Co bych k novému vydání ještě připomenouti chtěl, obsaženo jest už v průvodu k „Novým Cigánským melodiím“.

A. H.

„Básně z roku 1859“ obsahují kromě Cigánských melodií ještě oddíly „Písň“, „Básně smíšené“ a „Růže povážská“. Tato elektronická verze obsahuje kompletní oddíl první - všech 59 cigánských melodií.

L. B.

I.

Hoj, hoši! píseň divokou,
tu rodnou píseň hrejte
a všecku žárnou vášeň svou
i lásku v píseň dejte.

¹ Převzato z: Heyduk A., *Cigánské melodie*, Praha 1859 (redakčně upraveno).

Tak divokou, jak jestřáb ten,
jenž nad Tatry se nese,
jak bouře hněv a bouře sten,
jež duby kácí v lese.

Myšlenku, již se zakotvil
hněv v duši, ve hru dejte
i lítost, když jsem sklamán byl -
hoj, hoši, hrejte, hrejte!

II.

Aj, Dunaji bystrý, jarý,
jaký tebe smutek tíží,
že tvé jindy modré oko
kalně v širou dál pohlíží?

Snad že se ti šedé mlhy
na zvlněná ňadra kladly,
či cigánů trpké slzy
do těkavých vln ti padly.

Či se písek nízkých břehů
na tvé plaché srdce skácel,
když se cigán kletbou hnaný
po nich dál a dál potácel.

III.

Jedna kapka vody
z Nilu pro mne vzata

byla by mi nad číš
tokajského zlata.

Kapka svaté vody
s upřímností dána,
přijata by jinak
byla od cigána.

Ale zlatá číše,
záští naplněna,
bývá zas jen v zášti
námi vyprázdněna.

IV.

Ej, co stále tčkám
v mysli k Nilu blíže?
Zřím-li kolem sebe,
vše mne stejně víže.

Jeť přátelství lidí
jak ta voda v Nilu,
a ty jejich slzy -
slzy krokodilů.

V.

Hoj, ten bystrý orel
vylétl nad Tatry
jakoby myšlenka -
myslím-li na bratry.

Jen že on své zraky
v zlaté slunce noří,
ale mou myšlenku
hněv a závist moří.

VI.

Struna naladěna,
hochu, toč se v kole -
dnes snad převysoko,
zejtra budeš dole.

Pozejtřku u Nilu
za posvátným stolem -
struna naladěna,
hochu, toč se kolem!

VII.

Největší to smutek
mezi smutky všemi,
stále v kletbě šlapat -
půdu cizích zemí.

Zle ta stará kletba
nahé nohy pálí -
aj může-li cigán
v cizině být stálý.

Ani žhavá slza,
která z očí kane,

země neochladí,
v níž ta kletba plane.

VIII.

Letí Dunaj divoký,
zmučen v moře sedá,
jenom cigán nadarmo
místa klidu hledá.

Klidné místo, místečko,
kde by odpočinul,
za něj rád by život dal,
kde by žil a zhynul.

IX.

Ten Bůh, jenž světy objímá
a hvězdám zářit káže,
jenž květům perly rozdává
a děsná moře váže;

ten Bůh, jenž lásku vytvořil
a bludné blesky vodí,
kdy nás ten velký králů král
as domů doprovodí!?

X.

Poušť kde nedozírná
pískem ňadra zvedá,

pramateře naší
duch své děti hledá

Hledá, nenachází,
žalostně se troudí:
Pánbůh ví, kde její
pokolení bloudí.

Všady rozprášeno!
Máti, milá máti,
koho místo tebe
máme milovati?

XI.

A les je klidný kolem kol,
jen srdce klid ten ruší,
a černý kouř, jenž spěchá v dol,
mé slzy v lících suší.

Však nemusí jich usušit,
necht' jiné tváře kryje,
kdo v smutku může zazpívat,
ten nezhynul - ten žije! -

XII.

Když zemře srdce bratrovo,
tu dálná pusta snívá
i s jezerem a rákosím
nám sdílně písňe zpívá.

Ej, podivná to žena jest,
my za matku ji máme,
a když se ona klade spat,
zas my jí zazpíváme.

XIII.

Mé žití je tak divoké,
jak v bouři moře hluboké,
jak s ním by v jedno splývalo
i plakalo a zpívalo.

Kam - vše ač vůkol mělko je -
kam z hloupých tužeb příboje?
má mysl spousta rozvalín,
a vlast má - rodné matky klín.

XIV.

Aj, vy Tatry, v širou dál
smutně pohlédáte,
ačtě stálý domov svůj
v milé zemi máte.

Ale já! Což říci mám?
šťasten-li se cítím?
Zpěv a husle žalují
nad ztraceným žitím.

XV.

Zvuč, jen zvuč, cymbále,
vždyť to lidi blaží,
a po divých zvucích
krotcí lidé baží.

Neznají těch zvuků,
v cymbálu jež leží,
vždyť jsou to jich slova:
„Tulák, tulák běží.“

Tulák, tulák běží
hledat rodné kraje -
aj, což lidé vědí,
co jim cigán hraje! -

XVI.

Černý les si mraky
na brnění shání,
cigánu však vstoupit
přece nezabrání.

Otupíť on meče
rodných písní pěním,
a brnění pukne
zvuků rozvlněním.

Les bude naslouchat,
v ňadra se mi dívat;
by při nové bouři
nový zpěv moh' zpívat.

XVII.

Hoj! - Košilka černá
u černého pána,
jak přátelská láska
ziskem pošlapána.

Při ohni kdo lehá,
páchne čoudem kúře,
leč u mnohých přátel
daří se mu hůře. -

XVIII.

Tisa stále pláče -
rozmazlené děcko -
cigán zapomene
za chvílečku všechno.

Leč kdy divý smutek
v hlučném tanci zdusil,
pláče, že v té chvílce
zapomenout musil.

XIX.

Dejte klec jestřábu
ze zlata drahého,
nedá za ni věru
hnízda trnitého.

Koníku bujnému,

jenž se pustou žene,
nikdy nepřipnete
uzdy a třemene.

Hoj, též cigánovi
příroda cos dala:
k volnosti ho černým
poutem připoutala.

XX.

Veselé a volné
je to naše žití!
Ej, může-li v světě
nad cigána býti!

A když píseň hraje,
řkou: „Tot' píseň živá!“
Věru, mrtvý cigán
živé písni zpívá! -

XXI.

Junák tiše leží,
oheň praská, víří,
plamen k nebi šlehá,
a kouř v dálku míří.

Jenom někdy jiskra
v kouři tom se třese,
snad to jiskra lásky ...
Bůh ví, kam se nese.

XXII.

Když mne stará matka
zpívat učívala,
podivno, že často,
často slzívala.

A teď také slzou
snědé líce mučím,
když cigánské děti
hrát a zpívat učím.

XXIII.

Síně osvětlena,
v síni slavné hody;
u mne černá bída -
hoj, jaké to shody?

Kdož pak z jasné síně
černou bídu vidí?
vždyť i půlnoc někdy
za hvězdy se stydí.

XXIV.

Už mi zima kmentem
lože přiodívá,
bouře, věrná chůva,
kolébavku zpívá.

Hoj, v takovém loži

mnohý cigán spával,
když ho bratr huslař
na věčnost uspával.

XXV.

Už z lože vstává měsíček.
Snad cigánem je taky,
že vše, když dole usnulo,
on protírá si zraky?

Ba ne! Vždyť on tu sirou zem,
by mile zkvetla, hlídá,
a kdyby cigán hlídal zem,
to vzrostla by jen bída.

XXVI.

V jasné noci voda
červená se Nilu,
naši krev-li nese,
slzy-li, či sílu?

Nebo-li se studem
rdí ta voda snívá,
že cigán, rob bídy,
výská si a zpívá?

XXVII.

Každický prý cigán
tak hluboko stojí,

že naň denní světlo
pohlížet se bojí.

Leč z mých bratrů mnozí
přišli tak vysoko,
že jim draví ptáci
záviděli oko.

XXVIII.

Hradba rozpadnuta! -
Já byl také králem,
netřeba mi hradu,
spokojím se málem.

Lepšíť je má stavba,
kdo ví, kdy se zboří:
země - volné dvěře -
nebe - okno tvoří.

XXIX.

Nový palác hotov,
z hlíny jen a slámy,
pojechej, cigánko,
do paláce s námi.

Já mám staré husle,
a ty cymbál nový,
pojd'! kdož lepší život
nad cigánský poví!?

XXX.

Drsnou cestou světem
dál nás život nese;
dnes píseň na pustě,
zítra píseň v lese
stesky s duše třese.

Dnes táhneme sami,
zítra koník ladný,
pozejtří jen herka,
anebo prázdný:
ej, to život vlnadný!

Dnes můžeme plakat,
zítra zazpíváme;
po zejťku při ohni
všecko pochováme,
co ve světě máme.

Dnes pro nás žid starou
borovičku chová,
zítra se napijem
vína magnátova
a zpíváme znova.

XXXI.

Ej, při hudbě, zpěvu,
žínce černožráké,
zapomene cigán
tužby nader všaké.

K čemu tedy toužit?
Do větru s myšlenkou!
Líbej se a laskej
s černobrvou ženkou!

XXXII.

Dnes vítr časně ulehá;
jdi, věčný tuláku, jen spat;
vždyť bude cigán celou noc
na stráží místo tebe stát.

Jdi! Od moře tě vášnivě
bouř, kyprá žena v lože zve,
a v dobrou noc ti zazpívá
cigán své písni měnivě.

XXXIII.

Při smrti cigánu
píseň zazpívejte,
a k volnosti lásku
pod hlavu mu dejte.

Pak proražte srdce
kůlem jasanovým,
by nemusil zpívat,
straše, bratrům novým.

XXXIV.

Pozdravuj hluboko
ty uherské pány;
majít' velkou starost
o nás, o cigány.

Mají velkou starost,
velkou šibeničku;
zrubnou-li ti hlavu,
přijdeš o čepičku.

XXXV.

Široké rukávy
a široké gatě
volnější cigánu
nežli dolman v zlatě!

Dolman a to zlato
bujná prsa svírá;
pod ním volná píseň
násilně umírá.

A kdo raduješ se,
tvá kdy píseň zkvetá,
přej si, aby zniklo
zlato všeho světa.

XXXVI.

Udeř v cymbál, hochu, hrej,
dnes mi umřel baťka;
rád jsem, že ho minula
konopná oprat'ka.

Udeř v cymbál, hochu, hrej,
a já budu skákat;
rád jsem, že jsem nemusil
nad svým baťkou plakat.

XXXVII.

Slyšíš? cymbál zvučí,
pěkná skočná hrána,
a já v pozlacených
botkách dělám pána.

Jsou to švarné botky,
botky od magnáta,
je při smrti v lese
odkázal mi táta.

Chtěl ho magnát řadit
k otroků svých davu,
chytal ho, a ztratil
botečky - a hlavu.

XXXVIII.

Košilečku bílou,
červené mám spodky,
vyšíváný šátek,
pás a černé botky.

Než zčervení botky,
budou spodky černé,
za šáteček děvče
týden bude věrné.

Za košilku bílou,
lulku já dostanu;
pánem jsem, ej pánem!
což schází cigánu?

XXXIX.

Hoj, divoký jen cigán jsem
a snědé moje čelo,
jen hrubou z plátna halenu
mé tělo za šat mělo!

A les mou vlastí, nebem mým,
a chvoj jen čapku zdobí,
a hrubé sobě ruka jen
ku zpěvu husle robí.

A hebký mech je lože mé,
a hrom mi boží slovo;

a přec se láska vedrala
v to srdce cigánovo. -

XL.

Má píseň vroucně láskou zní,
když tklivě den umírá,
a mech chudobný ozdobou
skvost rosných perel sbírá.

Má píseň vroucně láskou zní,
když bouře běží plání;
když těším se, že bídy prost
dlí bratr v umírání. -

XLI.

Ba cigán také srdce má,
co div, že má v něm děvku;
a nosí-li v něm lásku svou,
co div, že má se k zpěvu?

A také touhu cigán má
a citů vroucích množství;
a kolem trůnů bratry má -
a krále bez království. -

XLII.

Mně vůle slunný paprsek
dost často v mozek vjede,

leč v choré hlavě myšlenka
to na květ nepřivede.

Vždyť jako rozbouřená noc
jsou ňadra bez pokoje,
v nich bojácně se kmitá jen
mdlá hvězda - láska moje.

XLIII.

Když se kolem ohně
s děvčetem proháním,
bývá mi ta bída
mého rodu zdáním.

A když v živém letu
v oči se mi dívá,
pokaždé má duše
hvězdné písně zpívá.

A když ústa vřelá
tisknu k ústům vřelým,
myslím si, že v lásce
vládnou světem celým!

XLIV.

Ej, ta vlna skáče
jako cigán černý,
když mu v cymbál tluče
k tanci bratr věrný.

Snad v té hnědé vlně
také plamen dřímá,
jak cigánu v krvi,
děvče když objímá.

XLV.

Jak často símě myšlenky
mi v lebce náhle klíčí,
leč v bejlí žití divokém
jen zřídka stonek týčí;
a nasadí-li poupětem
tu písnička, tam zkázka,
hned udusí je líbáním
má snědá černovláska.

XLVI.

Aj, ten bledý měsíc,
slunce cigánovo,
nad útulné lesy
vyploužil se v novo.

Hledí na nás - vábí -
rychle, děvče, k boku!
Noc nám okamžikem,
den nám za sto roků.

XLVII.

Zemanka jsem věru,

kam jen noha kročí,
vyhnou se mi lidé,
jakmile mě zočí.

Ukazují na mne
jako na velmožku,
a přec je můj palác
z hlíny jen a došku. -

XLVIII.

Krásný pás mi dneska
dal můj milovaný,
pás, jenž býval ondy
švarně zlatem tkaný.

Nosila ho někdy
Uherská královna,
Uherská královna,
a teď jsem jí rovna!

Dřív slušel královně,
teď cigánské ženě,
jí o božím hodě,
a mně každodenně.

XLIX.

Hoch ať v cymbál tluče,
děvče ať mi zpívá,
dnes ta mrtvá radost
zas je ve mně živá.

Nuže v kolo, v kolo!
Děvče kolem pasu! -
Co je smutnějšího
nad cigánskou chasu?

L.

Zelená se voda
na jezeře houpá,
a po břehu vody
snědé děvče stoupá.

„Kdybys všechno znala,
vodičko zelená,
po čem skrvácené
srdce moje stená.

Kdybys všechno znala,
co se s námi děje,
nenosila bys ty
skvostný šat naděje.

Kdybys všechno znala,
co se kmenu stalo,
tvoje rákosí by
věru nezpívalo.

Ale křičelo by
k živoucímu Bohu ...
proklel nás; zda k němu
modliti se mohu?!

LI.

Ty má růže tmavá,
jak jsem ondy plakal,
když tě hrdý magnát
za Dunaj vylákal!

Ty má hvězdo jasná,
jak´s mi drahou byla,
dokud jsi mu prázdná
prsa nezdobila!

LII.

Už dávno tomu, dávno je,
co s jinou tlupou táhla,
a mně ta bolest divoká
až k středu srdce sáhla.

Necht' třeba bolest divoká
ty snědé líce zmoří,
přec vzdorem svým a hněvem svým
mi duši neumoří! -

LIII.

Jen hřejte a pějte a v číše si lejte,
vždyť srdce mi beztoho pláče,
a veselí dbejte a k žertu se smějte,
že láska mi do hlavy skáče.

Ňadra se moří, v slzách zrak noří,

víno mi na rty jen dejte,
lásky chrám hoří, v trosky se boří -
hrejte! ne - smějte se, smějte! -

LIV.

Hoj! víno dejte červené,
já divoce chci víno pít,
jen víno - necht' bych poslední
měl do hrdla již pohár lít!

Že není pohár srdce tvé!
Krev lakotně bych z něho pil,
tak zničil bych tě pojednou,
a krví tvou se otrávil.

LV.

Vyskoč si, cigáne,
vyskoč ještě jednou;
východ zvolna rudne
a ty hvězdy blednou.

Den o stříbro zase
les i pláň okrádá,
a pěnivá řeka
bez popěvků strádá.

Ba již divý jestřáb
vylít na výzvědy -
vyskoč ještě jednou,
snad to naposledy!

LVI.

Mně nejspíš buran otcem byl
a matkou širá pusta,
že nechtí mého jména znát
nižádná lidská ústa.

Leč duch můj vzlétá sokolem
a mračny k slunci krouží
a noří perut' v světla zdroj,
a v záři umřít touží.

LVII.

Kterak ten můj trojhran
přepodivně zvoní,
jak bratrova píseň,
jenž se k hrobu kloní.

Když se k hrobu kloní,
trojhran mu vyzvání:
„Konec písní, tanci,
lásce - bédování!“ -

LVIII.

Jen, děvče, přilož na oheň
a zas si tiše sedni;
vždyť noc už jaksí umdlévá
a není dlouho ke dni.

A věčně přec tam nebude,

a ráno, až se vrátí,
pak vše to dlouhé čekání
ti novou písni splatí.

Ty pláčeš? - Jdu ho vyhledat,
chci nahlédnout i k městu,
a stal-li se ti nevěrným,
pak první jsem tvých zvěstů.

Ba není skryt, ej, zrádce je;
on dvorskou přijal službu,
však znal jsem jeho panskou chuť
a panskou jeho tužbu.

Tam šel jsem mimo návrší
a potají jsem zvědál -
má nyní palác dřevěný,
by krkavce v něm hlídal.

Já hvízd', a slítli krkavci,
pak naši jsem mu zpíval;
leč slova bál se promluvit',
jen bojácně mi kýval.

Tu jeden z dravců upustil
věc lesklou v plachém zmatku,
já skryl ji; jeho oko jest, -
zde máš je na památku!

LIX.

Ukovej mi, baťko,

takové ostruhy,
jakých nemá ještě
na světě kdos druhý.

Zítra bude hlučno
kolem dubu v lese;
pak cigánské děvče
Maďar mi odnese.

Kuj, by při sobaši -
musil-li bych plakat -
ostruhy ty mohly
vzdechy mé přecvakat!

Ukovej mi, baťko,
takové ostruhy,
jakých nemá ještě
na tom světě druhý.

Ukovej, baťuško,
koňovi třemeny,
uvidět chci líčka
Maďarovy ženy.

K Dunaji pojechám
po pustě a pláni,
poznati chci, věru,
panské milování.

Ukovej to rychle,
slunce již se níží,

kovej třemen lehký,
dosti žal již tíží.

Ukovej, baťuško,
koňovi třemeny,
chci uvidět oči
Maďarovy ženy.

Ukovej, baťuško,
z ocele šavličku,
chci jí ruče srubnout
maďarskou hlavičku. -

Byl jsem u Dunaje;
dvorci blíž se kradu -
zlosyn ženu vyhnal
a vzal jinou z hradu.

Vyhnal ji, cigánku!
Do vody skočila,
snad aby ty vlny
plakat naučila.

Ukovej, baťuško,
z ocele šavličku,
chci jí ruče srubnout
maďarskou hlavičku! -